

Loodu armastamine ja palehigis töö

VOOTELE HANSEN, Inimõiguste Instituudi esimees ja endine keskkonnakaitseminister

Kui soost mäe jalal võitu saaks!

See ümbruskonnas katkuseemneid laotab.

Kui selle mülka muudan põllumaaks,

mu töödele see krooni pähe vaotab.

Ei muretult, kuid siiski tegev-vabalt

on palju töös, kui võim on võetud rabalt,

ja kari käib ning rohkem saaki saades

on asunikud väljas uudismaades.

Nii laseb Johann Wolfgang Goethe öelda Faustil (August Sanga tõlge) oma elu lõpus.

Voltaire laseb oma teose „Candide ehk Optimism“ tegelastel pärast seiklusi leida rahu aia harimises.

Saksamaalt pärit tudengilaulus *Me mõtted on priid (Die Gedanken sind Frei)* on sõnad.

On elada rõõm

kesk päikese kulda,

On harida rõõm

maad emakest mulda.

Inglise lordile ja paljude teistegi maade siniverelistele on sobivaks füüsiliseks tööks aia ja pargi eest hoolitsemine.

Millest taoline ideaal, mis seob maaharimise ja aia eest hoolitsemise rahu ja õnnega?

Vastuse leiame loomisloost.

Ja Issand Jumal võttis inimese ja pani ta Eedeni aeda harima ja hoidma. 1Ms 2:15.

Aia võrdkuju kasutas ka ilmalik võim, kes Loojast rääkida ei tahtnud ning lisas oma upsakuses jutu inimese kõikvõimsusest.

Kui kõneldakse kaunist ja helgest elust, siis võrreldakse seda sageli õitsva aiaga. Aiad ehivad meie maad lillede mustritega, õunapuude lõhnavate õitega. Nad annavad palju puuvilja ja marju, palju maitsvaid ja tulusaid vilju. /.../ Näis, nagu oleks loodus ise seadnud tõkked aiakultuuride edasinihkumisele põhjaoblastitesse. Säärased kujutelmad elasid sajandeid. Ent meie teadlaste loov mõte on need kujutelmad kummutanud. Nad on tõestanud, et inimese oskus ja tahe on võimsad. Suur vene teadlane Ivan Vladimirovitš Mitšurin – uue bioloogiateaduse looja – on oma väsimatu tööga avanud tee aedade edasinihkumisele põhja. Ta on ümber kujundanud taimede endi loomuse. (N. N. Mihhailov, „Kodumaa kaardi kohal“, Tallinn 1951).

Pattulangemise loost aga teame:

siis olgu maapind neetud sinu üleastumise pärast!

Vaevaga pead sa sellest sööma kogu eluaja!

Ta peab sulle kasvatama kibuvitsu ja ohakaid,

ja põllutaimed olgu sulle toiduks! 1Ms 3:17b,18.

Inimene oma kodu rajades ja elatist hankides ei tee midagi muud kui ka teised elusolendid Maal. Pesa, uru, paisu jmt ehitamine on paljude liikide osa. Kõik elav ja loodu peab olema viljakas. Elatisvahendite hankimisel minnakse vahest liiale ja maapind ei anna enam piisavalt toitu.

Meie kasutuses olev tehnika muudab maaharimisviise ja nii muutuvad ka maastikud. Teame, et viikingid vajasid purjede jaoks palju villa ning lambakarjad sõid suured alad lagedaks. Rooma vabariigi lõpus pidid kümneid aastaid sõjaväes teeninud leegionärid koju naastes nägema, et odrapõllud, karjamaad ja metsad on asendunud viinamägede ja aedadega ning õhus on lavendliõhn.

Veel kaheksakümmend aastat tagasi oli metsasus Eestis (koos Petserimaaga) alla viiendiku. Metsamaast 4/5 oli riigimets ja 1/5 kuulus taludele. Heinamaa osatähtsus oli sama suur metsamaal ja karjamaid oli 15%. Tänapäeval tavapäraselt kultuurheinamaad oli kõigist heinamaadest alla 5% ja kultuur karjamaad vähem kui 2% karjamaadest. Põllu- ja aiamaad oli ¼ Eestist.

Seega oli kolmveerand Eestit avatud maastik. Lagedatest aladest pool oli puisniit või teised poollooduslikud kooslused. Metsa tutvustamiseks ja metsahoiu propageerimiseks alustati 1928. aastal metsapäevade pidamist. Põhjenduseks toodi, et avalikkus ei tea metsa kui meie suurima loodusvara tähtsusest rahvamajandusele ja ei mõista inimene metsa esteetilist, eetilist ja tervishoidlikku tähtsust. Üks metsapäeva korraldajaid selgitas, et metsa tähtsusest arusaamist on vaja selgitada ja seda "eriti maarahvale, kus põline vihavaen metsa vastu eriti veres." Oli ju mets enne maareformi kuulunud mõisale, kust loata hagugi ei tohtinud võtta.

Maastik on muutunud ka minu eluaja jooksul. Paljud avarad vaated on kinni kasvanud. Samuti väikesed välud, kraavikaldad ja teeveered, kus kolhoosipere usinalt heina tegi ja oma ainsat lubatud lehma karjatas. Koos nendega on kadunu ka piimapukid teede ääres.

Praegu peame ennast metsarahvaks, kuigi suur enamus elab linnas. Ka mets on muutunud. Mäletan, et vanaonu tütreid maal, kus lapsepõlve suved veetsin, olid nõrdinud, et mahajäetud talumaade metsastamiseks tõmmati kultivaatoriga vaod sisse. Ei saanud seal õieti kõndida ega astuda. Kogu aeg tuli vaadata, et ei komistaks. Nende jaoks oli mets ka rägu täis. Varem olid küttepuid kallid ja metsast korjati hagu, kohati ka käbisid. Metsad olid sarnaselt puisniitudele parki meenutavad. Vanasti põletati raie korral laasitud oksad, praegu jäetakse orgaaniline aine lagunema. Kuid raiesmikkel on seepärast ka raske liikuda.

Paarsada aastat tagasi, enne aurupuksiire olid ka laevatatavate jõgede kaldad teistsugused. Lodjad veeti ülesvoolu hobustega, mis tähendas jõekaldal oleva veoraja korrashoidu. Praegu ääristavad jõgesid pajupõõsad. Ka mererannas ei olnud suuri pilliroovälju. Veisekarjad hoidsid need väiksemates piirides.

Tänapäeval on meil kombainiga koristatavad suured põllud, sh heina kasvatamiseks, kultuurkarjamaad ja metsamaad kaks korda rohkem, kui oli varem. Samas on suured raielangid, sest harvester ei tasub kohale toomist, kui lank liiga väike. Maastik on muutunud. Kuid maastikku muutis ka omaaegne ale tegemine ning pronksiaja põllud olid ilmselt ringikujulised. Kivide põlluserva väljakandmise vaev on ringi korral kõige väiksem sama põllupinna korral. Enne XIX sajandi ja XX sajandi alguse maakorraldust oli ühel talul nõõrimaana palju põllulappe.

Majandusmets ja kultuurrohumaa on liigivaesemad, kui poollooduslik rohumaa või väiksemate raiesmikega ja erivanuseliste siiludega mets. Kuid raiesmiku asemele kasvavad ikka puud ja paljud varem metsas elanud liigid on asulatesse tulnud. Muusträsta on juba mitukümmend aastat linnalind, rebase või jänese nägemine ei pane imestama. Suurem mure on kuivendatud sooheinamaade pärast. Turvast võib seal endiselt olla vähemalt 30 cm (soo tunnus), kuid juurde seda ei kasva. Turvas laguneb ja annab õhku suure koguse süsihappegaasi. Kuid omal ajal tuli üleliidulisest eelarvest melioratsiooniks antud raha kulutada nii nagu praegu hinnatakse ametkondade ja omavalitsuste tublidust võimega EL raha kulutada.

Mis on inimesele andnud teistest liikidest suurema võime maapinda muuta? Välise energia kasutamine. Vanadel kreeklastel on lood titaan Prometheusest, kes esmalt meelitas ohvriloomast saadud roa jagamisel Zeusi valima rasvaga kaetud luud, sõrad ja kõõlused ning jätma liha inimestele. Misjärel:

Kuid salajas pidas Zeus südames seda, sattunud raevu,

sest teda armetult Prometheus oli riukline petnud.

Sestap vaid viletsust inimestele välja ta mõtles.

Varjas tuld, aga jälle Iapetiid heasoovlik

näppas selle ja tõi inimestele tarkpea-Zeusilt,

välkude pilduja eest ära peites õõnsasse putke.

(Hesiodos „tööd ja päevad“, Mari Murdvee tõlge, Vanakreeka kirjanduse antoloogia).

Tule valitsemine muutis neis lugudes seni oskamatult ja arutult elanud inimesed mitmeid kunste valdavaks ja organiseerituks. Kuid ei tulnud ka see ilma hinnata. Karistuseks saadeti Pandora koos laekaga. Ununes hoiatus kingituse vastuvõtmisest hoiduda ja edevusest avati laegas, kust hädad vabanesid. Ent lootus jäi laekasse suletuks.

Kuidas siis elada ja tegutseda nii, et meie aed oleks haritud vaatamata sellele, et me palehigis seda teeme ja kogu loodu oleks hoitud? Olgem alandlikud ja hoidume muutumast oma näilisest vägevusest uhkeks ning loobugem kasuahnusest. Toimida tuleb mõõdukalt ja tegude tagajärgi kaaludes, sest meie käsutame väge, mida alati ei mõista.

Meile on antud lootus ja ei ole suletud laekasse jäetud. Kõik elav väärrib austust, aga ägab üheskoos inimesega (Rm 8:22). Seniks aga:

Külva oma seemet hommikul ja ära lase oma käsi puhata õhtul, sest sa ei tea, mis õnnestub, kas see või teine, või tulevad mõlemad ühtviisi head! Kg 11:6.